

N A T U U R -
B E S C H O U W E R

O F

V E R Z A M E L I N G

V A N D E

N I E U W S T E V E R H A N D E L I N G E N

O V E R D E

D R I E R Y K E N D E R N A T U U R ,

Welke thans in Duitschland uitgegeven worden.

Vertaald en met Aanmerkingen vermeerderd,

D O O R

P. B O D D A E R T, M E D. D O C T.

*Oudraad der Stad Vlisfingen, Lid van de Keizerlyke Academie der
Natuuronderzoekers; van de Hollandsche en Zeeuwfche Maat-
fchappyn der Wetenschappen te Haarlem en te Vlisfingen; van
de Provinciaale Societeit van Kunften en Wetenschappen te
Utrecht, en van het Genootfchap der Natuuronderzoekers
te Berlyn.*

T W E E D E S T U K.

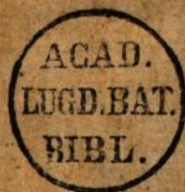
Met naar 't Leven gekleurde Plaatén.

I N ' S G R A V E N H A A G E .

B Y I S A A C D U M E E , in de Spuiſtraat.

M D C C L X X X I .

VIII.

B E R I G T

N O P E N S D E N

R H I N O C E R O S

T E V E R S A I L L E S ,

D O O R

D E N H E E R

S A N D E R S ,

H O O G L E E R A A R T E

K A R E L S R U H E .

ANNEER ik in den Maand *Junius* en in het begin van *Julius* te *Versailles* was, verschaftte ik my zelve dikwyls des morgens vroeg het grootste genoegen om in het Koninglyke Park, aan het Canaal, en in de laa-

nen eene zuivere lugt te ademen, en in de *Menagerie* te wandelen.

Ik had aldaar de geheele Pracht der Fransche Beeldhouwkunde en Bouwkunde, de heerlyke Tuinen, en de Majesteit der Natuur rondsom my. Een duizendvoudige zamenzang van Vogelen, hoorde ik uit de Takken; jachten tot vermaak geschikt zag men in het water, de veldhoenders liepen over den weg, in de Diergaarde zyn de grootste, schoonste, en gruwzaamste Dieren van *Africa*, *Asien* en *America*. Menschen ziet men des morgens op deze plaats niet veel, de *Franschen* beginnen den dag niet vroeg, zy zyn liever geduurig ziek, en onder het bestuur van den Geneesheer, dan dat zy zich zelve uit den draaykring der groote waereld losmaaken, en de Natuur volgen zouden. — My was het altoos een aangenaam oogenblik, wanneer ik in de *Menagerie* aankwam ten tyde, dat men de Dieren voeder gaf. — De *Rhinoceros* trok mynen aandacht in het byzonder; Ik heb zo veele berigten omtrent hem geleezen, en ben echter omtrent veele zaaken noch niet zeker, ook konde ik my geen teekening te binnen brengen die de houding van dit Dier recht uitdrukt *. Ik zal dus kortelyk her-

* De beste afbeelding vind men by EDU. GLEAN. tab. 221. Fig. 2. BUFFON hist. nat. tom. II. tab. 7: als ook in de tweede en derde plaat van de *Tabula muscutorum* van

herhaalen het geen ik zelve meer dan eens onderzocht, waargenomen en verhaald heb.

De *Rhinoceros* van *Versailles* is uit *Bengale* en reeds tien jaaren oud; hy kwam in zyn tweede jaar herwaards, * het is een mannetje, hy gebruikt dagelyks twee honderd ponden voedsel, men geeft hem hooy, gras, haver, meel. Hy woond in eef byzonder Hok, doch ligt des zomers byna altoos in eenen slymerigen moerasfigen Put, geheel verzonken, en wanneer hy na veel stooten en dryven eindelyk te voorschyn komt, verschrikt hy een ieder, die hem nooit gezien heeft. Dit Dier heeft hier veel meer vryheid, dan onder het bestuur van die geene die zomtyds zulk een Dier door de waereld omvoeren.

Men ziet hem meer, vryer, en losser handelen, behalven het dagelyks deel van voeder, dat hem toegeworpen word, verkrygt hy noch dagelyks veel van vreemden, en zyn plaats is groot genoeg, dat hy

van den Heer *ALBINUS*, alwaar dit Dier als een agterwerk bygebracht is, om het Menschbeeld te doen uitkomen. *VERTAALER.*

* Hy schynt derhalven dezelve te zyn, die voor eenige jaaren hier te Lande op de jaarmarkt omgevoerd is, zynde dus de tweede, die in eene halve Eeuw hier gezien is. Zie het verdere van zyne *Historje* by *BUFFON* I, c. *VERTAALER.*

hy zonder dwang kan loopen, zo vaak hy zyn moerasfig water verlaaten wil.

De Tandén.

Wanneer ik zeggen zal, het geen ik, zonder zoeken, het geen ik voorheen wist, en nu gezien heb, dan heeft het Dier geen tanden in het geheel, die men kan tellen, of op de gewoone wyze benoemen. *Snytanden* heeft hy zeker niet; en ik heb geen den minsten blyk gezien, uit welke besluiten konde, dat zy uitgevallen waaren. Men ziet noch boven, noch onder tanden ter plaatze alwaar de snytanden staan moesten, maar aan de zyden daar by andere Dieren de hondstanden staan, niet regt van vooren, maar wat ver in de kaakbeenderen, staat op ieder zyde een lang stuk been, dat egter voor een tand te lang is, en geene verdeelingen in meerdere heeft, men ziet 'er wel groeven, maar geene tusschenruimte. Het zyn geen grenslynen van eenen enkelen tand, maar zy zyn in het been zelve ingefneeden, schoon niet diep. Verder naar agter ziet men in beide kaakbeenderen boven en onder een hoekig stuk beens, zonder 'er eene enkele tand te kunnen tellen: de ontleedkunde zoude moeten bepaalen of deze stukken werkelyk uit meer waare gedeelde tanden bestaan. — Wanneer de Heeren PALLAS en SCHREBER kaakbeenderen van Rhinocerosen hebben in welke men tandholtens zien kan, wil ik die groote waarneemers niet tegenspreken.

Maar

Maar zonder dergelyke bewyzen in handen te hebben, zal men in de mond van een levende *Rhinoceros* geen tanden kunnen tellen.

De Natuur ik zeker aan geen enkele tand verbonden, zy heeft in dit deel zo veele verscheidenheden geplaatst, dat ook deze *nuance* of zamensmelting niet onwaarschynelyk is. Hy behoord tot de *Bellua* of schrik Dieren zeker niet, offchoon hy in veele gewoontens en wyzen van doen met het zwyn overeenkomt.

De Tong.

In het beneden kaakbeen is tusfchen de twee tanden, eene weeke roodagtige verhevendheid van vleesch, agter deze ligt de tong. — Geen ruwe hekel gelyk de Heer MULLER zegt, maar eene zeer zachte, witte, gladde vleeschagtige lap, aan welke men wanneer het Dier de tong uitfteekt een punt bemerken kan. Het Dier moet eene zeer sterke smaak hebben. De tong is groot en breed, en heeft niet de geringfte ruwheid, noch stekels, noch punten. De kaakbeenderen zyn zeer breed, en de geheele huid, die van buiten vol oneffenheden is, is van binnen zeer week en gevoelig.

De Lippen.

Deze zyn breed en rondagtig, van boven wat fchurftig, van onder vol ronde harde knobbels. De bovenfte is breed, en heeft in het midden,

even als de Olyphant aan zyne snuit eene soort van vinger, of zeer gevoelige verlenging die hy uit en intrekken kan. — Het Dier vat 'er mede, betaft er onderzoekt alles. — Deze vinger is de plaats van het fynste gevoel. Wegens de dikke huid is 'er veelligt geen plaats, (buiten de teeldeelen) alwaar het Dier zulk eene sterke gevoeligheid heeft.

De Neusgaaten.

Deze staan drie vingeren breed van de punt der lip, zy zyn wyd en maaken van boven eenen halven Circeel, en hebben van binnen eene zeer weeke gladde gevoelige huid. Het Dier liet zich veel ligtter in de neusgaaten voelen, dan aan den vinger der boven-lip. Het kan de neusgaaten sterk opblaazen en weder zamentrekken.

De Hoorn.

Het geen men den Hoorn noemt is eene groote beenharde verhevendheid, die met geen huid bekleed is, langer dan ik konde overspannen, en eene span breed. Deze harde verhevendheid, begint ter breedte van twee vingeren aan de boven-lip boven den snoet. Van agter was dezelve drie vingeren breedte hoog, daar na zag men eene verdieping, die aan wederzyde naar de oogen ging. Boven deze holte was weder eene rei knobbels die naar de ooren liepen, naast deze rei was weder op

ieder

Ieder zyde onder de ooren eene hoornagtige plaat, Even als die boven den neus maar niet zoo groot. Deze verhevendheid zag aan de linkerzyde bloedfoed, wyl het Dier, zich aldaar aan de houte posten aan welke hy gebonden wierd, gestooten had. Men kan niet bepaalen, hoe veele hoornen hier ryzen zullen, ook is dit Dier ten minsten geen bewys, voor het gevoelen, dat de Hoorn van den *Rhinoceros*, een weefzel zoude zyn van in elkander gewarde hairen. Wanneer men dezen kop naauwkeurig beschouwd, zal men bezwaarlyk geloven dat deze Hoorn, alleen aan de huid vast zoude zyn; men kan noch van boven, noch van onder, noch aan de zyden eenige hair punten gewaar worden. Wanneer men 'er met een mes of sleutel op sloeg, klonk het, gelyk wanneer men op been slaat; het Dier liet my zulks geduldig doen, en voelde met zyne lip-vinger aan myne hand. — Het is intusfchen mogelyk, dat de gevangenis, of het onbekwaame voedzel de vorming dezer deelen in wanorde gebragt hebbe. Voor eenige Jaaren zoude 'er een *Rhinoceros* die twee Hoornen had, en lang in Duitfchland omgevoerd was, by *Manheim* over den *Rhyn* vaaren, de Boot sloeg om, en het Dier verdronk, men heeft hem opgevifcht en voor het bezienswaardige Cabinet van den Keurvorft opgezet. De Heer *COLLINI* bewaard behalven deze, welker groey men aan geene hairen toefchryven kan, noch twee andere aan elkander gegrocide Hoornen van zulk een Dier, en toonde my

aan de onderzyde de cellen, waar door die beenagtige massa met het neusbeen vereenigd was. Doch dit alles zoude men aan een Dier in het wilde veel beter kunnen waarneemen, als aan onze opgezette voorwerpen.

De Oogen.

De Natuur gaf aan alle groote Dieren zeer middelmatige Oogen. * Ook zyn de Oogen van den Rhinoceros klein, zwart bruin, en staan aan de zyden van het hoofd. Het onder Ooglid is nauwelijks zichtbaar, de Oogen zyn niet grooter dan osfen-oogen; dit lid werkt door zyn inwendig zamenstel, niet door zyne grootte.

De Ooren.

De Ooren staan ter hoogte van twee voeten van de

* Wanneer men het schoone Rivierpaard beschouwd, dat in de Verzameling van den PRINSE Stadhouder in Gravenhage bewaard word, moet men zich over de kleinheid der oogen verwonderen, welke de Heer KLOKNER echter noch iets grooter gemaakt heeft dan de omtrek der oogholtens in het vel aanwyzten. De oogen van den *Olyphant* zyn niet grooter dan Osfen-oogen, die egter groot zyn in evenredigheid van den Walvisch naar zyne grootte. VERTAALER.

de neusgaaten, zy zyn eene span lang, loopen spits toe, en zyn van buiten met ligt bruine hairen bezet.

De Hairen.

Er waaren Hairen aan de ooren, en verder nergens dan aan den staart, en ook daar waaren slegts, gelyk aan de einden van de staarten der Ezelen, fyne zwartglanzige hairen die een vinger lang waaren. Zy zitten zeer vast en hebben sterke wortels, gelyk ik merkte, wanneer ik 'er eenige uit trok. Men konde lang trekken eer het Dier het schein te merken. De hairen zyn by lange na zo dik noch zo grof niet dan by de Olyphanten; Ik heb 'er die ik uit den staart van den Olyphant te *Versailles* getrokken heb, die als dun yzerdraad zyn, maar die uit den staart van den *Rhinoceros* zyn fyner en dunner, en men kan dezelve met het bloote oog bezwaarlyk van Paardshair onderscheiden. Van den *Hippopotamus* heb ik maar een enkel hairboschje *, deze zyn bleekgeel, kort, dun en zwak. Die Hairen die aan de baarden van den Walvisch zitten zyn styf, en

bor-

* De hairtjes aan den staart van den *Hippopotamus* zyn zeer kort, en zy staan aan de lippen by kleine boschjes, doch aan den staart hier en daar verstrooit. Het is zonderling dat hoe grooter de Dieren zyn, hoe minder hairen zy hebben. VERTAALER.

borstelhairig; doch — althans die van den jongen Walvifch, welke ik heb, zyn niet zo grof, als de borstels van onze wilde Zwynen. By den *Rhinoceros* kan ik zelfs met geen glas, aan het onderlyf eenig Hair ontdekken, men verzeerde my, dat 'er ook aldaar geen waaren; zy worden misfchien door het geduurig liggen en wryven, afgewreeven.

De Voeten.

De Voeten zyn byna effen; men ziet dezelve niet geheel, wyl zy in de huid verborgen zyn; aan de voor en agter Voeten zyn drie teenen, aan welke zwarte nagels zitten, het agterfte deel van den Voet heeft eene dikke huid en staat niet op den grond.

De Staart.

De Staart reikt tot aan de kniën, en is wat meer dan twee voeten lang, zy is zwart en oneffen, van onder vlakkig, en hangt altoos tusfchen de voeten van het dier.

De Roede.

Men ziet dezelve wanneer men zich bukt, en tusfchen de agtervoeten doorziet. Wanneer zy zwelt en zich uitfrekt is zy drie voeten lang en sleept op den grond, en is naar agter gestrekt; men zegt dat de voorhuid naar het mondftuk van eene

jagt-

jagthoorn gelykt, aan de wortel van dat lid zitten geene hairen.

De Plooijen.

De huid heeft twee groote plooijen aan den hals, die onder den kop vallen, verder twee groote dwarsplooijen, die over het geheele lyf loopen: een daar van is voor aan de borst, en de rug heeft ook eene verdieping, en anderhalven span van het begin der staart loopt de andere dwarsplooy, eindelijk zyn 'er agter aan de schenkels twee plooijen, die van de bovenste twee afkomen, en tot aan den staart loopen.

De Maat.

Het dier is twaalf voeten lang, en is voor aan den kop vier voeten hoog, de kop hangt naar beneden, de grootste hoogte heeft men aan de agterzyde.

Levenswyze.

Zo dra het in den stal aan vier voeten gebonden is, is hy zeer toornig. Hy is zeer aandoenlyk voor het verlies der vryheid. Maar zo dra men hem vergunt in zynen tuin om te wandelen, en in het water te leggen is hy wel te vreeden. Hy legt zich by dag en voor al na dat hy gegeten heeft

heeft neder. Men hoort veele sterke winden, die lang aanhouden en uit zyn aars komen, doch zonder merkelyke stank. Wanneer het dier in *Versailles* aankwam, vond men dat hem de huid afsprong, wanneer hy in de zon ging. De spleeten wierden zo groot dat men 'er het raauwe vleesch door heen zag, en het bloed liep 'er sterk uit, terwyl het dier zeer vermagerde. Men begon, hem met eene in olie gedoopte spons te smeeren; waar door de huid zagt, buigzaam en leenig wierd. Schynt het dus niet, dat de natuur zelfs den *Rhinoceros* dezen drift in geplant heeft, om in moerasig water te baden, om de huid, (die zo dik en hart is, dat ik 'er myn rotting op aan stuk sloeg,) beweeglyk en zagt te houden.

Dit smeeren begon eindelyk te *Versailles* te verdrieten; men groef dus een wyde en diepe put regt voor de deur uit welke het dier uit zyn hok kwam. Deze put word geduurig vol water gehouden, het dier legt zich byna den geheelen dag, geheel onder water en steekt slegts de neus en mond in de hoogte. In dit troebel water is hy regt in zyn schik. — Zo dra het begint te vriezen, moet hy dat vermaak misfen; men maakt dan den stal wel toe, men dragt zorg, dat hy 'er wel warm is, dit kost alle winter veel houts, en hy word dagelijks met olie gewreeven. Hy komt niet voor het voorjaar weder uit den warmen stal.

Zyn

Zyn Slaap.

De *Rhinoceros* slaapt des nagts , en word na 5 of 6 uuren weder wakker , wanneer hy zich nederligt , dan buigt hy eerst den linker agter-voet onder zich , trekt daar na den regter ook onder zyn buik , en legt eindelyk de voor-voeten naast zich.

De Stem.

De toon is een sterk maar teffens dof sissen , zy is meer van het knorren der varkens onderscheiden dat men met woorden kan uitdrukken. De lucht gaat stootsgewyze uit de wyde keel.

